

El taller del novel·lista Marcel Proust

Vuitanta-cinc anys després de la seva redacció, apareixen finalment editats, de forma íntegra i anotada, els quatre carnets de notes que Marcel Proust va utilitzar en el moment que es disposava a convertir la seva vida en material literari. Gallimard ha publicat en un volum el que es pot considerar com el Taller de Proust, el volum 'Carnets', en edició establerta, presentada i anotada per Florence Callu i Antoine Compagnon.

El dia 1 de gener de l'any 1908, Marcel Proust, articulista de *Le Figaro* i coneguda figura de la més selecta societat francesa, rebia a casa seva de París, com a estrena d'Any Nou, cinc carnets de notes. Havien estat comprats per Madame Emile Strauss, vídua del compositor Georges Bizet i mare del company de Proust al Lycée Condorcet, Jacques Bizet, a la botiga de productes anglesos de luxe Kirby, Beard & Cie, situada a prop de l'Òpera.

Eren carnets de butxaca, de format vertical i estret, recoberts de tela grisa i decorats amb figures humanes diverses, ben diferents dels quaderns convencionals, escolars, de full ample, que l'escriptor utilitzava per escriure. La mida estreta els feia adequats per a encabir-los a la butxaca i dur-los sempre al damunt, a punt per ser utilitzats en qualsevol moment, durant un viatge, un passeig o un dinar al restaurant.

El dia 2 de febrer, Marcel Proust escrivia a la seva amiga una carta d'agraïment: "Els vostres petits almanacs m'encanten i pensar que vénen de vostè els afegeix tanta poesia!".

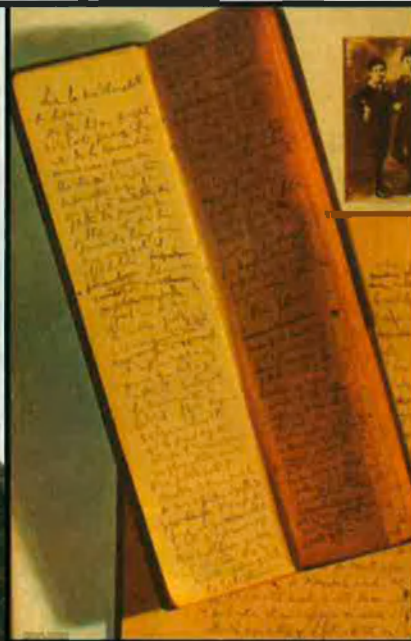
El que aleshores no imaginava l'escriptor Marcel Proust és que aquells carnets esdevindrien el taller del novel·lista que, sense saber-ho, portava dins. Aquell mateix any, 1908, va començar a omplir-ho de les seves preocupacions literàries. Les preocupacions, de mica en mica, i a mida que s'anaven resolent, deixarien pas a les anotacions destinades al gran i complex cicle novel·lístic que acabaria forjant, *À la recherche du temps perdu*. Aquest procés va estendre's fins a l'any 1917 i a través de quatre dels cinc carnets de Mme. Strauss: el darrer quedaria verge.

Publicats parcialment –el *Carnet 1* l'any 1976–, exhibits sovint per la Biblioteca Nacional de França i utilitzats pels estudiosos i editors de Proust, els quatre carnets escrits mai no s'havien editat en la seva totalitat: la detecció del pas de les notes a l'obra definitiva –a vegades la més esquemàtica indicació d'una idea o d'un adjectiu però també la versió primitiva d'una llarga frase– requeria una feinada pacient i llarga. Finalment, Éditions Gallimard ha aconseguit enllestir l'edició.

Els quatre carnets, reproduïts textualment, incloses les paraules i les frases guixades per Proust, i, no cal dir-ho, les incorreccions gramaticals, naturals en uns apunts íntims destinats a recordar mots i idees, han estat anotats per Florence Callu i Antoine Compagnon i aplegats en un volum, el volum *Carnets*, de Marcel Proust. Éditions Gallimard, París: 2002, 446 pàgines.

Un carnet pràctic. Quan comença a fer les primeres anotacions, hi apunta tot el que vol recordar, des d'adreces de nous amics, coneguts de l'alta societat o no –possibles amants?– fins a les expressions del seu pensament, les idees que li sorgeixen espontàniament. Hi registra també, a compte de material literari, frases i adjectius escoltats o llegits que troba originals i suggestius –alguns són lingüísticament aberrants– gairebé poètics; esments de lectures; comentaris artístics i literaris i descripcions de somnis i de paisatges.

Els carnets, que mai no arriben a adquirir la categoria de dietari literari autobiogràfic, es converteixen en el taller de pràctiques d'un escriptor que quan els comença a fer servir no compta amb un programa literari clar i precís. Però, malgrat això, també els utilitza com a

Marcel Proust cap al 1896. Els seus carnets, de format vertical, il·lustraven, amb els quaderns, els volums d'*À la recherche du temps perdu* publicats per Gallimard a la col·lecció "Le livre de poche", els anys 60-70. A la dreta, un carrer de l'església d'Illiers, el Combray de Proust.

esborrall. Ja des del primer full, pot escriure-hi frases, poc o molt llargues, descriptives o narratives, ben collades, segurament per trobar el nou estil, el nou to, la nova tècnica, que l'ajudi a trobar un camí nou. Entre els anys 1895 i 1899, Proust, massa jove, va intentar escriure una novel·la, *Jean Santeuil* –rescatada el 1952– però, lúcida com era, només va poder constatar-ne el fracàs i la va desar al calaix.

Sóc un novel·lista? Els dubtes literaris apareixen al full onze del primer carnet. Després de fer una reflexió sobre la matèria intel·lectual que té entre mans en aquell precís moment, es pregunta: "Cal fer-ne una novel·la, un estudi filosòfic, sóc un novel·lista?"

Aquests dubtes, full a full, s'aniran esvaint, cal deduir-ho, a mesura que els carnets deixen de ser el carnet de notes personals i quotidianes i passen progressivament a ser un material de proves literàries i d'ajut memorialístic per al projecte novel·lístic que comença a embastar el febrer del 1908, primer mig novel·lístic i mig assagístic, i, a partir del 1909, exclusivament novel·lístic, el cicle *À la recherche du*

temps perdu iniciat per la novel·la *Du côté de chez Swann*, que serà editada el 1913. Com se sap, els fragments assagístics, deixats de banda per l'autor, es convertirien en el recull pòstum *Contre Sainte-Beuve*, publicat el 1954.

Els *Carnets* de Marcel Proust tenen un interès triple. En primer lloc, ajuden a entendre millor el procés de naixement del novel·lista i el procés de redacció del seu cicle novel·lístic. En segon lloc ofereixen informació complementària sobre la seva personalitat literària i artística. I, finalment, són un objecte de lectura prou atractiu.

Entre anotacions que només tenen utilitat per als biògrafs, i frases sense embastar, apareix la profunditat, originalitat i bellesa de la frase i del pensament proustià, literari o psicològic, en fragments que podrien figurar, poc o

**Els 'Carnets'
publicats sencers
mostren el procés
creatiu proustià**

molt retocats, a l'obra. N'hi ha moltes d'antològiques, entre les quals van "morir" en els carnets i ara es poden llegir, generosament anotades per Florence Callu i Antoine Compagnon.

L'estació i la memòria. El joc memorialístic, el joc del món interior reconstruït mentalment a partir del record, pilar del seu cicle novel·lístic, és objecte de moltes anotacions. Per exemple, sobre l'estació de tren de l'Illiers convertit en Combray al seu cicle, escriu: "L'estació era un testimoni d'un passat tan antic per mi que havia adquirit la majestat d'un monument gòtic (el testimoni d'un passat més antic per mi). El fet que el carrer de Saint Esprit existeixi encara, malgrat que no hi havia pensat més, és la prova de la realitat del món exterior i la seva manca d'interès, la prova que només el món interior té importància".

La llengua, en el seu cas l'idioma francès, literari o popular, és objecte d'atenció i comentari constant, en especial en els primers carnets, quan es prepara per començar el cicle novel·lístic. Li pot interessar, com anota, el "sentit fisiològic" d'una manera de

A dalt, el Gran Hotel de Cabourg, on Proust prenia notes, durant els estius, als seus carnets. L'estació de tren d'Illiers, avui Illiers-Combray en homenatge a Proust, en una foto d'època i a l'actualitat. En un dels seus carnets, Proust reflexiona sobre el record que té de l'estació.

parlar o l'efecte que produeix un determinat adjectiu al costat d'un determinant substantiu, llegit, escoltat o combinat per ell. O bé aparents expressions populars com "riure com un geperut" que, descobreixen els anotadors dels volums, posarà en boca d'un personatge. La seva preocupació per la "sinceritat" expressiva el porta a comentar que la manera de dir a una persona que ens agrada veure-la, pot ser o bé sincera o bé trista, segons l'ordre sintàctic de la frase.

La mare que, de petit, no pujava a la seva habitació de Combray a fer-li el petó de bona nit, és morta quan escriu el primer carnet, però, podem comprovar que l'escriptor va triar aquest detall infantil per simbolitzar una realitat

que els carnets constaten, que la mare li era indiferent. En un dels somnis anotats, es dol que sigui "indiferent a la meua vida". Fins i tot es pregunta si ella comprendria el seu llibre i fredament respon que no.

La memòria involuntària. Si el recull pòstum *Contre Sainte-Beuve* ens va descobrir que la famosa magdalena en forma de petxina de Combray sucada al te era, en una redacció anterior, una simple llesqueta de pa torrat, aquí no trobarem cap descobriment o canvi sobre el poder memorialístic de determinat menjar, però sí una reflexió teòrica sobre la memòria involuntària que, anotada en una data anterior a la redacció del passatge de la magdalena,

va ser incorporada per l'autor a la darrera part del cicle novel·lístic: la magdalena —tampoc la llesqueta— no va suscitar, doncs, en l'autor, la reflexió sobre la memòria involuntària que li suscita al narrador, *alter ego* de Proust.

L'home, la personalitat humana, la vida, l'espectacle de la vida, és, després d'anys d'interès per l'art i per la naturalesa, la raó de la seva vida, del record literari de la seva vida, deixen constància els carnets. La naturalesa ja no li diu res i ho deixa ben clar: "Arbres, no teniu res més a dir-me, el meu cor refredat no us sent més, el meu ull constata fredament la línia que us separa, part en ombra, part en llum; seran els homes els que m'inspiraran ara, i l'altra part de la vida en la qual

EL TEMPS / LLUÍS BONADA

us hauria cantat no tornarà mai més.” I un dels seus personatges, Charlus, acaba encomanat, anota, de la filosofia del protagonista del primer volum del cicle, Swann, “que res no és més curiós que la vida”, filosofia que va fer de Proust el gran autor que és.

Els carnets també deixen constància de la seva intenció de reduir la seva vida social, per culpa de la mala salut, i tancar-se a casa, a escriure: “Potser em cal beneir la meua mala salut, que m’ha atrapat, per la lentitud, la fatiga, la immobilitat, el silenci, la possibilitat de treballar.” Com tot bon escriptor, sap detectar els bons autors –dels quals aprèn– dels dolents, que li ensenyen els mals camins que cal evitar. Li veu, per exemple, el llautó al mediocre Maurice Barrès, en una curta frase que és el resum de tot un programa literari: “Escriptor que se sacrifica a l’instint íntim esdevé *pompier*.” Els planians, que lògicament són lectors apassionats de Proust, descobriran en els carnets

Contracoberta d'un volum en butxaca, amb un dels carnets fotografiats.

que l'escriptor francès, que tant va influir en l'autor català, pensava el mateix que Pla sobre la relació entre novel·la i vida: “A la vida, les novel·les no s'acaben mai.” I els interessats en Marià Fortuny i de Madrazo trobaran en l'esquemàtic “*Albertine flou*” el precedent als vestits de Fortuny que porta Albertine, diuen els anotadors.

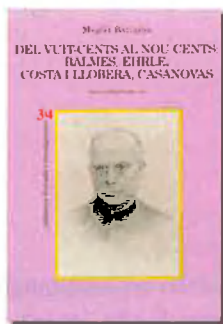
Sobre les fonts i influències, els carnets confirmen l'interès sobre dos autors que va utilitzar per enfilat el camí de la novel·la, Thomas Hardy i la George Eliot de *Middlemarch*, i l'admiració per Flaubert, France, Balzac, Stendhal i Saint-Simon.

Proust va descriure com ningú el món sensible, gràcies a la idea clàssica que les coses convertides en paraules només són autènticament intel·ligibles i artístiques mitjançant els conceptes. Ara els *Carnets* mostren cada element d'aquesta tríada de forma clara.

Lluís Bonada

Novetats Sant Jordi 2002

edicions **3i4** València

Miquel Batllori
OBRA COMPLETA, VOL. XVI

Júlia Blasco Estellés
JOAN FUSTER:
CONVERSES FILOSÒFIQUES

Joan Fuster
CORRESPONDÈNCIA, 5

Núria Cadenas
L'OVIDI

Gustau Muñoz
A L'INICI DEL SEGLE
UN DIETARI DE REFLEXIONS

Josep M. Sagarra
OBRA COMPLETA, VOL 10

C/ Pérez Bayer, 11
46002 VALÈNCIA

Tel. 963 516 492 Fax 963 529 872
Correu electrònic: tresiquatre@tresiquatre.com